

Az igazság túl sokat kíván Európától

I.

Egyedülálló eset: Horvátország egyszerre volt földrajzilag elrejtve és történelmi kárhozattal – a genocídium bélyegét viselő ország egyébként teljesen eltűnt a jugoszláv térség alkotórészei között, nevét idegenforgalmilag érdekes tartományai, Dalmácia és Isztria helyettesítették.

Egy kárhozattal, ország nélküli nemzet fantom-létezése modern formában – és a II. világháború kontextusában – negyvenöt évig tartott.

Európa számára a horvátok elsősorban fasisztoid emigránsok voltak, szorgalmasak, és politikai szempontból gyanúsak.

A valóságban: Horvátország Kelet és Nyugat, Bizánc és Róma, Európa és az oszmán világ között húzódó nagy, sorsdöntő határ mentén fekvő ország; sokféle, magyar, osztrák–magyar–horvát és jugoszláv belső kombináció határaival.

Történelme is e gyakran viharos és végzetes határok története. E határok jelentésük, tartalmuk és dinamikájuk különbözősége révén a szenvedélyes megosztottság és az egyediség példátlan gazdagságának alapjává váltak a horvát regionalizmusok és konfliktusok történetében. Voltak pillanatok, amikor ezek az ellentétek a nemzet egységét fenyegették.

Ennek köszönhetik a horvátok azt az egyedülálló ténytet, hogy háromféle írásmódot használtak: a glagolita, a cirill és a latin betűs írást: irodalmukat három nyelvjárásban, *ča*, *kaj* és *što* (ez utóbbiból lett a modern horvát nyelv) írták, és jelentős részt vállaltak az európai latinitás irodalmából is.

Röviden: Horvátországot határok és különbségek szabdalják. Belőlük áll össze eredeti módon és tisztességesen elbeszélte történelmi meséje.

Ugyanis: az egész horvát történelemben még nyoma sincs a hamis bemutatkozásnak. A mi városaink, székesegyházaink, palotáink, írásos dokumentumaink, tanúbizonyságaink, visszaemlékezéseink... – mind hűen tükrözik valódi helyzetünket, képességeinkkel és valódi lehetőségünkkel összhangban készültek. Nem kulisszákat tácoltunk, nem vezettünk félre senkit, nem ámítottuk sem önmagunkat, sem másokat. És a tények tisztelete, a mindenben meglévő valós mérték – ez a horvát történelem legszébb és legmagasabb rendű értéke. A horvátok nem megszállottai a mítoszoknak. Főlépésük hiteles.

II.

A II. világháborút bemutató történelmi munkákban Horvátországot az elmúlt negyvenöt év alatt kommunista és fasiszta részre osztották. Egyébre nem maradt hely a két szélső pólus között. Jellegzetes fekete-fehér kommunista technika, Horvátország ellen ezt használták fel.

Ugyanis: a horvát nép nagy többségére nem volt érvényes ez a felosztás – nem volt sem fasiszta, sem kommunista meggyőződésű. A horvát nép a Horvát Parasztpárt demokratikus és pacifista hagyományait követte (Horvátország több mint kétharmada tartozott ehhez az irányzathoz). A párt vezetője, Vlatko Maček doktor elutasította a németek által neki felkínált horvát államfői széket – nem akart horvát Pétain lenni –, és passzív ellenállásra hívta fel a nemzetet.

A parasztpárt szélsőjobbszárnyának engedetlen militáns része az usztasákhöz csatlakozott (horvát fasiszták – a ford.), a balszárny egy része a kommunistákhoz. A csendes többség pedig türelmesen viselte a háború szörnyűségeit, igyekezett enyhíteni rajtuk, és kívülmaradni az eseményeken.

A II. világháború után a kommunisták ezt a magatartást árulásnak minősítették. Csak Horvátországban tettek így, hogy rögzítsék ezt a felosztást, és megvádolhassák majd a horvát nemzetet népiirtással: az egész nemzetre átvitték az usztasák felelősségét. Ez alól csak a kommunisták képeztek kivételt! Ennek az eljárásnak a következményei rettenetesek voltak: emberek százazreit ölték meg Bleiburgnál (egy ausztriai kisváros, a szövetségesek ott adták át a jugoszláv hadseregnek a Horvátországból elmenekült katonákat és civileket), a Keresztúton (így nevezik azt az utat, amelyen a fogságba esett horvát katonákat kísérték és meggyilkolták, ez az osztrák határtól Dél-Makedóniáig vezető út...), megannyi táborban és börtönben... Bosszút állva az usztasákon, ártatlankat ölték meg. Horvátországot elmarasztalva a bűnben, megbocsátás nélkül pacifikálták, vérbe borítva. Ezért folytatták a vádaskodást, a nemzet szüntelen mérgezését, a módszeres lélekölést.

Ugyanakkor a kommunisták maguk számára a *testvériséget és egységet* hirdették, a forradalmi internacionalista győztesek viszonylatában ez volt érvényes, ami egyáltalán nem fékezte a horvátok elleni terrort. Ellenkezőleg: a terror így az objektivitás jellegét kapta!... A bűn szüntelenül élt, mert mindig volt olyan horvát, aki azt állította, hogy ártatlan, noha nem volt kommunista... Aki ilyen tiszteletlenül mondott véleményt, azt megátalkodott fasisztaként büntették, mert aki csak horvát, kommunista tagsági könyv nélkül, az – legalábbis – felmenti az usztasa gáztetteket...

III.

A II. világháború horvátországi történetének meghamisítása nem volt véletlen, és napjainkig sem fejeződött be. Szüntelenül szaporítják a horvát nemzet elleni vádakot, állandóan növelik a horvátok áldozatainak a számát. A tények megállapítására irányuló minden kísérlet megakadályozták és elítélték – mint a gáztettek kisebbsítését és a felelősség csökkentését célzó törekvést. A Horvátország elleni pert nem lehetett befejezni, mert gonoszítottainak számát nem lehetett véglegesen megállapítani... A nyitott dossziéba szüntelenül újabb hamisítványokat írogattak be, a vádló kénye-kedve szerint.

Horvátország sorsát így az ellene folytatott bírósági eljárással azonosították, azzal a perrel, amelynek csak Horvátország eltűnésével lett volna vége – valamennyi hamisítványgyártónak éppenséggel ez volt a végső célja.

Horvátországról ezt az egyetlen képet terjesztették a világban, a bírósági eljárás képét, ami teljesen a per szolgálatában állt.

Az internacionalizmus jólétébe és gondtalanságába költözött horvát kommunis-ták gyakran úgy gondolták, hogy a történelmi igazságosság így ki van elégítve. Többségük többre értékelt az ajándékba kapott menedékjog kényelmét, mint azt a lehetőséget, hogy megvádolt nemzetük védelmében veszélyes kalandokba bocsátkozzanak. Különbösen is, ők voltak a kivétel, őket nem vádolták... Ezzel megnyugtatták és leállították őket. Ám kivételes helyzetük ideiglenes volt: ők is fokozatosan, egymás után kezdtek bekerülni a nagy vádirat keretei közé. Kezdek szakadozni a délszláv egység és internacionalizmus utolsó kötelékei. A háttérből, elhagyva a kulisszákkal és álarcokkal folytatott játékot, előbukkant a szerb hegemonizmus, azzal a meggyőződéssel, hogy végre nyíltan felléphet.

Az első pillanattól kezdve ez volt a jugoszlávság történetének rossz szelleme – agresszív, kegyetlen, arcátlan, felfuvalkodott szellem, a mitomániás barbárság kérkedő szelleme. E szellem cselekedetei közé tartozik a háború is, amely a volt Jugoszlávia országában jelenleg folyik.

IV.

Ez a valós tartalma annak, amit a világ kétszer is elfogadott Jugoszláviaként, abban a meggyőződésben, hogy ez az irracionális balkáni bonyodalmak sikeres állami megoldása. Megmaradt az óvatosság és a lenézés a hegylakók iránt, de a szövetségesek mégis hittek abban, hogy lesz erejük és határozottságuk gondoskodni erről az államról, s nem fogták fel, hogy mennyire sorsdöntő fontosságú Stjepan Radićnak, a modern horvát demokratikus és pacifista politikai tudat megeremtójének az állítása, miszerint Jugoszlávia sorsára nézve meghatározó, hogy „mi (horvátok – V. G.) fogjuk-e őket europaizálni, vagy ők (szerbek – V. G.) fognak minket balkanizálni”.

Sem az egyik, sem a másik nem történt meg. Jugoszlávia történelme nem lett más, mint összecsapások, parlamenti gyilkosságok (így ölték meg Radićot), terror és diktatúrák története. Semmiféle kedvezmény, jóindulat, megbocsátó szemhunyas, semmi sem segíthetett ezen az államon – sem a demokratikus kísérletek, sem a totalitarizmus irgalmatlansága idején.

Jugoszláviát olyan határok szabdalják, amelyeket nem lehetett semmibe venni, de Jugoszlávia nem akarta e határokat tiszteletben tartani. Jugoszlávia olyan állam volt, amely érzéketlen volt különbözőségeinek ereje, értéke és fontossága iránt, amelyet állandóan kíméletlen központi akarattal tereltek a hegemonisztikusan elképzelt egység felé. A piemonti felfogású szerbség, túlzott önhittségében, történelmi gőgjének kizárólagossága által vezetve, képtelen volt tárgyalni, kompromisszumokat elfogadni, és politikai ellenfeleit tisztelni... Jugoszlávia a szerbeknek egyértelműen egységük eszköze volt, egy olyan egységé, amelynek ők alkotják abszolút központját. Minden különbségünket ezért törölték a szerbség által.

A háború, amit most Szerbia visel, a mások és másfélék eltörlésének témájában csak a radikális változat.

V.

A Jugoszláviával együtt elfogadott képek valójában hamisítványok, amelyek félrevezetik jelenleg a világot. E képeket látja a világ helyettünk. És elviselhetetlen számára a tény, hogy becsapták. Ez sérti, mivel nincs összhangban a világ nagyságának és méltóságának az érzésével. Bizva politikai éleslátásában, valami más utat keres az igazsághoz, valami veszteségmentes – tehát lehetetlen utat, egy olyan utat, amely előítélettel összeegyeztethető.

Európa nosztalgiával nézegeti a Balkán régi képeit. Emlékezik, és hisz emlékeinek, őrizi illúzióit, és nem fogadja el az igazságot, mert az mindezt megváltoztatja... Az igazság túl sokat kíván Európától!... noha számára csak oly piciny, jelentéktelen tényezőről van szó, mint Horvátország például...

Ahol nem fogadják el a jugoszláv téma kommunista változatát, átveszik a csetnik variációt – az első Jugoszláviával fenntartott szövetség nevében... Így gondosan el van rejtve tevékenységük áruló lényege – sok mindent áruló módon cselekedtek! Kiszolgálták a náciakat és fasisztákat, mint valódi quislingek, ugyanakkor meggyőzték a szövetségeseiket, hogy ők a „szerb nemzet szubsztanciáját” őrzik... Versenyre keltek mindenkivel a gaztettekben, aki csak öldökölt a Balkánon, és sikerült aljasságban mindenkint túltenniük. Sohasem tartottak be egyetlen megállapodást sem, szüntelenül hazudtak és vádaskodtak. Így tesznek most is, ebben a háborúban.

A csetnik gaztettek nem követik a bibliai „szemet szemért...” igazságot, amely egyensúlyt teremt a bűntettekben. Ők mindig úgy hitték, hogy a szerbség a maga messianisztikus szerepében büntelen, és ezért nekik mindent szabad. Nincs ebben semmi sorrend, sem meggyőződés, hogy ennek erkölcsi jelentése van (mint ahogy sokan gondolják, elaltatván lelkiismeretüket...). A messianisztikus jogok eleve adottak, és a priori etikusak. Nincs szükségük a lelkiismeretre, nem kell tekintettel lenniük senkire. A cél szentesít bennük minden eszközt.

Ez magyarázza meg a szerb hadsereg haditetteinek kíméletlen brutalitását – mindent: az emberek és az emberi létezés valamennyi nyomának barbár pusztítását és a pusztítás megünneplését.

Európa pedig közben felállítja a gaztettől és a felelősségtől való egyforma távolság elvét. Morálisan ez lehetetlen, de politikailag kényelmes! A lelkiismeret szavának, az etikai követelményeknek az elvetése – a felelősség minden kötelezettsége nélkül. Hogy igazolja magát, a világ megbocsát a csetnikeknek, vagy legalábbis esélyt ad nekik a megtérésre...

Horvátország színrelépése megzavarja a béke ilyenén keresését, lejárhatja, mint a morális érzéketlenség botrányát, feltárja a megbotrántozható kényelmességet, amely inkább elfogadja a gaztettet, mint az igazság veszélyeit és nehézségeit.

VI.

Mindenfelől, a táborokból, börtönökből, a különféle katakombákból (ahogyan a kommunizmusban a szabadságért folytatott titkos tevékenységet nevezte a költőnő, Anna Ahmatova) felszínre jött az egyének és közösségek különbözősége, a totalitarizmus állandó bebörtönzöttje, legveszedelmesebb ellenfele és végül legyőzője.

Mert a különbözőség – fennmaradásunk feltétele és ereje, aki akadályozza, az embert akadályozza. Csak ez a különbözőség tudta legyőzni az egyenlőség mindent átfogó globális kísérletét, az egyformaság megvalósításának embergyilkos vállalkozását. Kimeríthetetlen és végtelen erejével a különbözőség oldotta szét a totalitarizmust.

A visszatérők között megjelent Horvátország is, mint az egység által korlátozott egyediség. Horvátország – hasonlóan másokhoz – végre kiszabadul a totalitárius névtelenségből, ahonnan évtizedeken át csak magányos harcosainak, saját maguk és országuk szabadsága őrzőinek üldözött hangja jutott el a világba.

A totalitarizmus bukásában megindító és veszedelmes azonosságok léteznek mindenfelé. Ez a felszabadulás diadala, amellyel megkezdődnek a különböző szétválások, kalandok tele múlttal és bizonytalansággal, hirtelen vállalkozások, lángoló könnyedség – a megújulás, elhagyás, találkozás valamennyi formája... Minden az ismeretlen, a már régen vagy csak alig elkezdett jövő felé irányul...

Dramái események. Váratlanul jöttek. Globális, korszakos méretűek. A kommunista totalitarizmus bukásával eltűnik a nyugati gondolkodás egyik összetevője – a futurista tervezés, az emberközpontú laboratóriumi program, egy olyan társadalomé, amelyben végrehajtják azokat a kísérleteket, amelyeknek az a meggyőződés az alapja, hogy „az ember gyökere maga az ember”. A cél egy új civilizáció, a szabadság egységes birodalma. Az utópia konkrét emberi világgént, szabad emberi tettként ér véget.

Befejezven az álom átalakítását tudománnyá, a tudományét a társadalom feletti uralommá, ez a futurizmus megállította az embert a totalitarizmus aktivista nihilizmusában. Így kezdődött meg a sivatag térnyerése, amelyben egyre mélyebb illegálitásban állt ellen a különbözőség, mint a szabadság felforgató tevékenysége.

Horvátország megjelenése önmagában tehát nem egyedülálló esemény a totalitarizmus globális összeomlásában. Ám nem is merül ki csak ebben. Esetének egyediségét még egy, regionális összeomlás határozza meg – a jugoszlávság összeomlása. És éppen ez az összeomlás változtatta át a horvát pillanat egyetemes trivialitását egyedülállóan tragikussá. Az a szerb meggyőződés, miszerint csak ők dönthetnek Jugoszlávia sorsáról, hogy ennek érdekében minden eszközt joguk van felhasználni, oda vezetett, hogy megtámadták Horvátországot, háborút indítottak ellene, amely örült kíméletlenségével, a pusztítás fékezhetetlen veszettségének vad sötéttségével úgy marad meg, mint az ember veresége, ahol kényszerűen véget ér a messianizmus, amely céljai megvalósítása érdekében megszabadult az erkölcsi kötelmekről. Ilyen szabadságra csak a gyűlöletnek van szüksége.

A horvát helyzet tehát egy kettős összeomlás következménye. Csak így lehet megmagyarázni, csupán így válik érthetővé.

Európa pedig – és a világ is – zavarban van mindkét összeomlás miatt. Felkészületlenül érték, amikor már hozzászokott a világegyensúly már problémamentes, kényelmes kétpólusú rendszeréhez, amely csak technikai problémákat jelentett, és ugyanakkor segítette a gazdasági-technológiai változások óriás pragmatizmusának a dinamikáját... Más talány a láthatáron már nem is volt. Az emberi világ elpusztításának lehetőségével szemben ott állt a modern pillanat végtelen megsokszorozásának lehetősége, amely folytatódhat örökké. Akadálytalanul.

Eddig csak azt kérdezték: hogyan lehet minél fájdalommentesebben feloldani az összeomlás következményeit a Nyugat pragmatizmusában – lévén az összeomlás tapasztalata a Keleté... Semmi mást, hiszen más nem is létezik, mert másban nem is hisznek.

Ám a horvát eset tragikus egyedülállóságával világosan túllép e triviális passepartout keretein. Ezért nyugtalanító, ezért vonják kétségbe még egy régóta halott hagyomány hamisítványával is. Bármivel igyekeznek elhallgattatni ezt az ismeretlen hangot – például azzal az állítással, hogy ez csak a provincia patetikája, mértéktelen jelentéktelenség, vigyázatlan, vagyis felelőtlen tévelygés egy komoly történelmi pillanatban. Naivítás, amely nem kelt semmiféle tiszteletet... Mindenképpen olyan esemény, amely már be van fejezve, noha résztvevői még nem törődtek bele – így keletkezik az egyenlő távolság! Varázslatos minden tekintetben: egyeseknek megadja a jólétet, minden erkölcsi zavar nélkül, másokat pedig hagy belemerülni vad törzsi küzdelmeikbe, míg a kimerültség le nem veszi a lábukról őket...

Elvetik Horvátország egyediségét, nem fogadják el – mert nem fogadták még el sem a globális, sem a regionális összeomlás egyetlen következményét sem. Felületesen és könnyedén élnek a hagyománnyal, szívesebben fogadják el a már ismert veszélyeket, mint a Keletről jövő változások bizonytalanságát... Horvátország esete leleplezi az ön-elégültség összeesküvését, azt bizonyítja, hogy a történelem vége nem egyéb nyugati káprázatnál. A történelem csak mozgásban lehetséges, választásokkal, célokkal, mint az új idealizmusa, ami mindig kaland.

Horvátország ebben a pillanatban az új iránti igényt jelenti, a fordulat szükségességére utal. A szörnyűségek után semmi sem ugyanaz – kivéve a nihilizmust, a sivatagot, mert benne a szörnyűség is csak látomás, agyrém.

VII.

A Hegyi Beszéd idején Palesztina a Birodalom távoli provinciája volt, ugyanakkor Isten igéjének a fővárosa. Az egyik tény mindenki számára világos volt. A másik örültségnek látszott, szembeszegülésnek a lehetetlennel.

Az apostolok lehettek tanulatlanok, mert minden csak a Mesterbe és a pillanatra vetett bizalom kérdése volt. Senki sem sejtette, hogy mindenkiben egy új világ központja keletkezik éppen. Ilyen még nem adatott meg az embernek. A Feltámadás még előttük állt.

Isten mindig paradox az emberi tényezőkben. Számára bármelyikünk lehet a világ központja, ha ő bennünk van. Ez a régen megjövendölt palesztinai új hír.

A pillanathoz képest előnyben lehetünk, de nem az Örökkévalósággal szemben. Herakleitosz is erre a különbségre hivatkozott, hogy az istenek jelenlétét bizonyítsa.

A totalista internacionalizmus alól felszabadult nemzetek szószólói legtöbbször radikális individualisták. Éhezik a személyes szabadságot és a terét, amely nem csupán a láng tere. Az egyediséget, a megismételhetetlenséget és az egyszerűséget képviselik... ők hozzák létre a különbözőséget és naptárát, amelyben Atlasz az első szent.

Természetesen Horvátország nem Palesztina, de az ő tanulságai közé tartozik. Megkísérlem megmagyarázni. Ezt a szöveget ezért nem azoknak szánom, akik emelt, ünnepélyes hangon okítanak minket közhelyekre – mint például: globális érdek, világpolgár, globális megegyezések... vagy az az óriási problémamentes pragmatizmus, amit már említettem...

Így azután minden szót, ami valamivel konkrétabb – vagy valaminő egyediséggel rendelkezik – rögtön gyanúba fognak, mint a dolgok bonyolítását, locsogást és mint valami archaikus ideologizálást. Csak a kipróbált pragmatikus részleteket engedélye-

zik... Amiket arról lehet megismerni, hogy nincs hagyományuk, nem valamiféle néprajzi rongyocskák, szimbólumok, amulettek, jelek, színek és zászlók... A pragmatikus részlet világian személytelen, belül céltalan, mindössze a be- és kikapcsolásra korlátozódik a funkcionális viszonyok dinamikájában.

Ez az egyszerűsítés, amely feltételezi, hogy egyetlen apróság sem jelent semmit – szöges ellentéte Nietzsche követelésének, miszerint adják vissza minden apróságnak örökkévalóságát... Senki sem viseli el már az ilyen nagyszerű mélységeket!...

Ez az írás, ezzel ellentétben, az egyedit képviseli, univerzumnak érzi magát, és úgy is működik. Ezért Atlasz az első szent a naptárában. Egészen konkrétan, ez egy dokumentum, egy jelentés, riporttá szerkesztett egyediség, mert elfogadja a tényt, hogy semmi, ami emberi, nem objektív. A szerző a tapasztalat szónoka és szerkesztője, és ez a legnagyobb hitelességet feltételezi.

Olvastam és hallgattam kifogásokat – gyakran gőgöseket, ironikusokat, megvetőket –, melyeket nekünk címeztek, mindannyiunknak, akik a totalitarizmus kísérleti laboratóriumából mint egyéniségek kerültünk ki, olyan kérdésekkel, mint a nemzet és szabadsága, önállósága és egyedisége. Ezt veszélyesnek ítélik meg, mint a korszerű globális folyamatok és eljárások megzavarását; mint a vak önzés mindenütt egyformán reakciós, haladásellenes fellépését, amely céljainak megvalósítása közben könnyen és gyorsan elfogadja az erő alkalmazását, és barbárság lesz belőle.

Ez az ítélet differenciálatlan, és egyenlőséjlet tesz minden nemzeti program és megvalósítása közé, mármint ha kitartanak a nemzetek egyediségük megteremtése és megőrzése mellett, ami feltételezi a világ különbözőségét.

Ilyen ítéletben egészen bizonyosan nem lehet ráismerni Horvátországra, nem vonatkozhat rá. Ez az ítélet a lelkiismeret és a felelősség békés álmát biztosítja, elhárít minden bizonytalanságot, főleg pedig fordulatot... A tragikus horvát események talán előre jelzik a kihívásokat.

Talán a történelem mégisincs befejezve, talán továbbra is folytatódik, esetleg teljesen váratlan módon.

Egy bizonyos: nem tudom, sehoggy sem tudom elfogadni, hogy a horvát eset szörnyősége csak véres, provinciális epizód volna, értelmetlen rendzavarás a bőséggel eltelt világ álmának peremén. Ennél több az, amit én érzek, hiszek és látok nemzetem tragédiájában: Vukovár és Dubrovnik között valamit elgondolt az Isten.

SOKCSEVITS DÉNES fordítása